

«індустріального суспільства» виступив Дж. Гелбрейт, який узагальнив і розвинув цей науковий напрям на основі комплексного аналізу всієї економічної системи капіталізму у взаємозв'язку з технічним прогресом. Гелбрейт запропонував вдосконалювати систему освіти і ввів поняття «техноструктури» як «союзу знань і кваліфікації» [2].

Загальнометодологічною основою концепції «постіндустріального суспільства» (так само, як і концепції «індустріального суспільства») є еволюційний підхід до історичного розвитку і принцип технологічного детермінізму. Система «постіндустріалізму» у Данієля Белла характеризується п'ятьма ознаками: 1) перехід від виробництва товарів до виробництва послуг; 2) переважання серед працівників «класу» професійних фахівців і техніків; 3) провідна роль теоретичних знань, як основи нововведень в економіці, політиці і соціальній структурі суспільства; 4) орієнтація в майбутньому на методи контролю і оцінка можливих напрямів розвитку технології; 5) прийняття рішень на засадах нової «інтелектуальної технології». Головною ознакою «постіндустріального суспільства», за Беллом є панування науки, наукових знань [2, 3].

У 50-х рр. ХХ ст. із обґрунтуванням теорії «конвергенції» на основі соціальної трансформації капіталізму виступили економісти й соціологи – П. Сорокін (США), Р. Арон (Франція), В. Бакінгем (США) [4]. Таким чином, у ХХ ст. виникли нові теорії, метою яких було визначення основних пріоритетів розвитку суспільства у взаємозв'язку з бурхливим науково-технічним прогресом та необхідністю вирішення ряду соціальних питань.

Сучасна науково-технічна революція здійснила зміни в продуктивних силах, джерелах і ресурсах економічного зростання, прискорила процес інтернаціоналізації світового господарства, загострила масштаби конкуренції.

В умовах всезростаючої глобалізації розвинені держави прагнуть зайняти вигідну позицію в міжнародному поділі праці, максимально використати переваги світової інтеграції та поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків для забезпечення власної економічної безпеки. Вирішальну роль у формуванні конкурентоспроможності національних економік відіграє їх здатність до інноваційних перетворень в соціально-економічних системах.

Побудова конкурентоспроможної національної економіки повинна базуватися на ефективній інноваційній діяльності, яка створює стратегічні конкурентні переваги в пріоритетних галузях економіки. При цьому, зростає роль уряду у правовому регулюванні «інноваційного середовища» та економічного стимулювання інноваційних процесів в економіці. Цілеспрямована урядова політика спроможна підвищити національну конкурентоспроможність, здійснити потужний вплив на всі детермінанти конкурентних переваг. Серед чинників, які визначають конкурентоспроможність національної економіки, дедалі більшого значення набувають такі конкурентні переваги, як рівень технології, якість інноваційних систем, ефективність використання людського капіталу, інституційне середовище тощо.

На думку відомого економіста М. Фрідмена, довгохвильове піднесення радикальних нововведень – це процес дифузії технологічної парадигми від

лідерів у певних секторах економіки до економічної системи в цілому. Розглядаючи технологічний розвиток як еволюцію технологічних укладів, слід визнати, що основними чинниками є інноваційний та модернізаційний процеси, як взаємопов'язані ланки, що формують цілісний ланцюжок життєвого циклу.

Особливістю сучасного етапу світового технологічного розвитку є інтенсифікація дифузії інновацій до найбільш підготовлених для цього процесу країн. Інтенсифікація інноваційного процесу може відбуватися на будь-якій його стадії. При цьому, неготовність чи нездатність ланки, що забезпечує подальший технологічний розвиток, до ефективного сприйняття інформаційних, технологічних, матеріальних потоків може у кінцевому варіанті знівелювати всі параметри керування, оптимізовані на вищих ієрархіях системи управління інноваційним процесом. Отже, у разі відсутності дієвих механізмів впровадження нововведень неможливо підвищувати і підтримувати конкурентоспроможність національної економіки.

М. Портер у своїх дослідженнях пояснює процеси міжнародного обміну у взаємозв'язку з порівняльними перевагами міжнародної конкуренції. Він уперше вводить поняття «конкурентна перевага», вважаючи, що конкуренція – динамічний процес, який розвивається. Системи детермінантних конкурентних переваг перебувають у взаємодії і охоплюють факторні умови (кваліфікована робоча сила, капітал, інфраструктура, технології тощо); умови внутрішнього попиту; наявність підтримуючих галузей, а також стратегію, структуру фірм та характер їх суперництва. До загальної системи детермінант М. Портер долучив також «випадкові події», до яких відніс: винахідництво, великі технологічні прориви, різкі зміни цін на ресурси, зміни на світових фінансових ринках, форс-мажорні обставини та «дії уряду» [4].

Високу конкурентоспроможність і економічне зростання визначають чинники, які стимулюють поширення нових технологій, особливо характер і структура взаємодії науки, освіти, фінансування, державної політики та промисловості.

До джерел внутрішнього технологічного розвитку експерти зараховують такі чинники: витрати на НДДКР; державні та приватні витрати на НДДКР; доступність венчурного капіталу; рівень вищої та математичної освіти; наявність висококласних учених й інженерів; наявність НДІ світового рівня; зв'язок університетів і НДІ з промисловістю.

Аналіз статистичних даних [5], представлених на рис. 1, свідчить, що на 1 жовтня 2011 р. в економіці України працювало 14895 докторів наук, що на 3,3 % більше, ніж 2010 р.

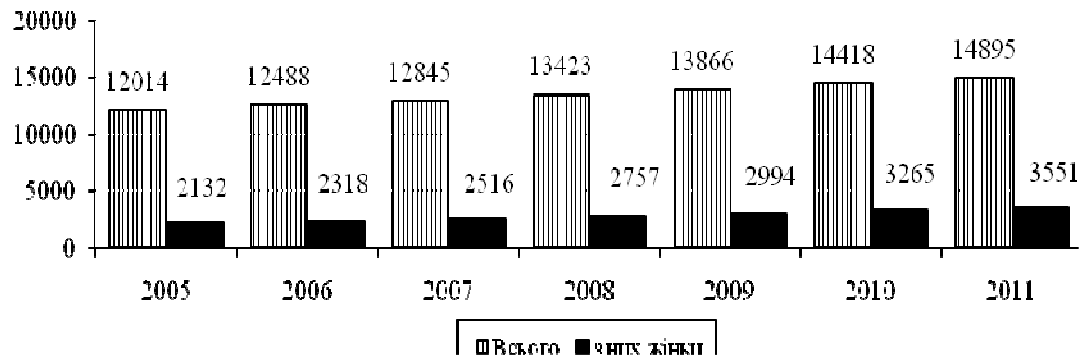

Рис. 1. Динаміка чисельності докторів наук, які працюють в економіці України, осіб.

Джерело: побудовано автором.

За період 1992–2010 рр. в Україні внесено до державних реєстрів: патентів на винаходи – 97894; патентів на корисну модель – 56119; патентів на промислові зразки – 21281. Динаміка внесення охоронних документів з 1992 по 2010 роки представлена на рис. 2.

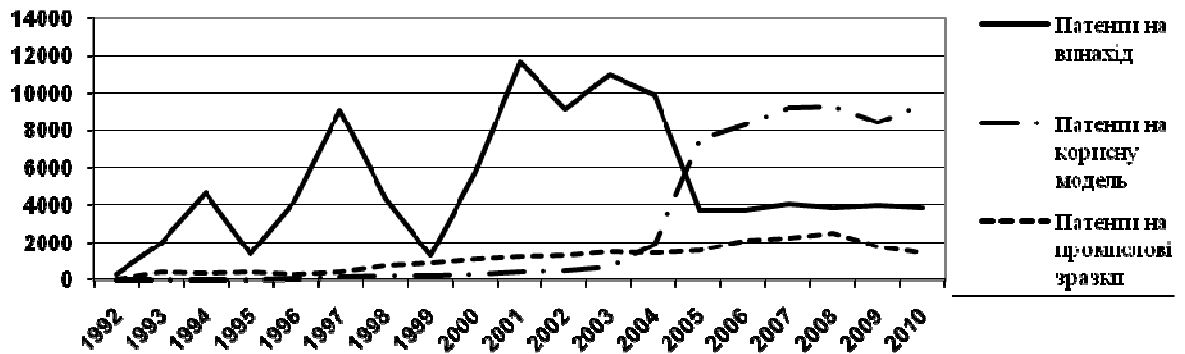

Рис. 2. Динаміка внесення охоронних документів до державних реєстрів у 1992–2010 роках

Джерело: побудовано автором.

Необхідно зазначити, що незважаючи на велику кількість патентів, в Україні не створена система їх широкого впровадження, що пов'язано з труднощами як технічного, так і організаційного характеру. По-перше, впровадження патенту потребує розробки технічної документації на інноваційний продукт, по-друге, виготовлення дослідного зразка, по-третє, бази щодо промислових випробувань. Звичайно, всі ці етапи потребують спеціальної інфраструктури та достатнього цільового фінансування. Саме ці функції визначають структурні взаємозв'язки між підсистемами «наука-виробництво», і є основною умовою інноваційного розвитку економіки, проте необхідно зазначити, що вони наразі є недостатньо ефективними. Напрямок вирішення цього питання, на нашу думку, може бути створення інноваційних кластерів, що сприятиме поширенню нових знань, технологій, продукції.

Наразі, згідно статистичних даних 2011 р., в організаціях державного сектору економіки зосереджено 45,6 % безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт, у наукових установах підприємницького сектору –

46,1%, у вищих навчальних закладах – 8,3%, у приватному неприбутковому секторі працювало лише 5 осіб. Згідно розподілу за видами наукових та науково-технічних робіт, порівняно з відповідним періодом 2010 р., частка фундаментальних досліджень зменшилась на 0,6 в.п. (всього 22,1 %); збільшилася частка прикладних досліджень на 2,1 в.п. (17,8 %); зменшилася частка науково-технічних розробок на 3,8 в.п. (47,3 %); підвищилася частка науково-технічних послуг на 2,3 в.п. (12,8 %), що свідчить про деяку переорієнтацію наукової діяльності в Україні. Зокрема, дещо збільшилася відносна кількість виконавців наукових та науково-технічних робіт у природничих галузях наук (на 0,8 в.п.), проте зменшився відповідний показник у галузі технічних наук.

У національній доповіді «Новий курс: реформи в Україні 2010–2015» констатується, що інноваційна діяльність в Україні перебуває на вкрай низькому рівні [6]. Так, частка підприємств, що впроваджували інновації у 2008 р., становить 10,8 %, а частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції дорівнює 5,9 %. За технологічною структурою переважають виробництва низьких (III) і середніх (IV) технологічних укладів (95 %). Частка V і VI високотехнологічних укладів перебуває на рівні 5,04 %.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що незважаючи на наявність розгалуженої структури наукових установ, в Україні не створено дієвої інноваційної інфраструктури, яка б забезпечувала інноваційні процеси в різних галузях економіки України, однією з причин чого є відсутність цілісного взаємозв'язку між виробництвом та наукою. Узагальненим кількісним показником гармонізації системи «наука-освіта-виробництво» може бути обраний один з індикативних показників сталого розвитку суспільства – індекс людського розвитку (ІЛР), для визначення якого, за методикою ООН, рекомендується враховувати три показники за основними напрямками: рівень життя, кількісно оцінений через ВВП на особу населення; можливість прожити тривале та здорове життя; доступ до знань [7]. Цей показник можна вважати одним із основних критеріїв гармонізації, оскільки за умов глобалізації і трансформації суспільства людський розвиток є домінантним чинником досягнення конкурентоспроможності національної економіки. Згідно щорічної доповіді ООН («Доповідь про розвиток людини»), значення індексу людського розвитку (ІЛР) України за 2011 рік дорівнює 0,729 (у високій категорії людського розвитку), що ставить країну на 76 позицію з 187 країн і територій. За період з 1990 до 2011 року значення ІЛР України зросло з 0,707 до 0,729 або в середньому приблизно на 0,1 % за рік.

Найбільший інтерес для науковців і аналітиків, які намагаються оцінити і спрогнозувати технологічний розвиток у деяких країнах, становлять загальний індекс конкурентоспроможності та індекс мікроконкурентоспроможності. Індекс конкурентоспроможності відображає дію трьох груп характеристик: технологій, інституцій, макроекономічного середовища. Відповідно, індекс мікроконкурентоспроможності складається з двох субіндексів: рівня розвитку національних компаній, якості національного бізнес-середовища.

Згідно рейтингу Всесвітнього економічного форуму, що базується на даних Глобального індексу конкурентоспроможності серед 144 країн, у 2011 р. лідером була Фінляндія. У 2012 р. список найбільш конкурентоспроможних країн світу очолили Швейцарія, Сінгапур і Фінляндія. США вже четвертий рік поспіль втрачають позиції у рейтингу. Україна дещо покращила свої показники, посівши 73 місце у підсумковому рейтингу порівняно до 82 місця у попередньому році. Серед 12 критеріїв визначення позицій враховуються, зокрема, інфраструктура країни, макроекономічна стабільність, стандарти охорони здоров'я, початкової освіти, зміни на ринку праці та рівень технологічності. Необхідно зазначити, що визначені складники рейтингу не є незалежними, оскільки вони не тільки взаємопов'язані, але й вирізняються здатністю доповнювати один одного. Так, покращення рейтингу за показником, що відповідає інноваційному потенціалу потребує змін щодо якості інституційного середовища, зокрема у гарантуванні права інтелектуальної власності, розвитку інфраструктури, а також підвищення ефективності ринків праці, товарів і послуг, фінансового сектору.

Визначення потенційних можливостей підвищення рейтингу конкурентоспроможності України потребує комплексного підходу до аналізу його складових. У роботі [8] запропоновано групування 12 складників конкурентоспроможності у субіндекси, що характеризують стадію розвитку економіки, а саме: 1 – залежність від чинників; 2 – залежність від ефективності; 3 – залежність від інновацій, та визначено їх вагу на кожній зі стадій. До субіндексу загальних вимог, що є основою для економік, розвиток яких залежить від чинників, віднесені: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта. Субіндекс «підсилювачі ефективності» включає елементи, найбільш важливі для країн, де на зростання впливає ефективність: вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку товарів і послуг; ефективність ринку праці; розвиненість фінансового ринку; технологічний рівень; розмір ринку. До субіндексу «інновації і розвиненість» віднесено конкурентоспроможність бізнесу та інноваційний потенціал. Проте, враховуючи особливості сучасного розвитку економіки України, пов'язані з порушенням принципів еволюційності в період переходу на ринкові умови, можна зробити висновок, що підвищення конкурентоспроможності національної економіки не можна звести до запропонованої системи врахування вагових коефіцієнтів на певній стадії розвитку. Оскільки, незважаючи на те, що українська економіка знаходиться на перехідному етапі від стадії «залежності від чинників» до стадії «залежності від ефективності», існують потенційні можливості більш швидкого переходу до стадії «залежності від інновацій».

Серед потенційних можливостей підвищення рейтингу конкурентоспроможності України особливу увагу слід приділити складовим «Інновації» та «Технологічна готовність». Рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2012 р. відповідає 71-му місцю. За висновками УкрНТІ [9] найбільший вплив на підвищення значення цього рейтингу у 2012 р. порівняно з попереднім періодом мала зміна таких його складових, як: якість науково-дослідних

інститутів (+8 позицій), державні закупівлі новітніх технологій і продукції (+15 позицій), наявність вчених та інженерів (+26 позицій), кількість патентів, отриманих у США на 1 млн. населення (+20 позицій). За показником «інноваційна спроможність» Україна змістилася вниз на 16 позицій, оскільки вітчизняні підприємства більшою мірою використовують іноземні технології шляхом отримання ліцензій, ніж власні розробки та дослідження.

Отже, інноваційний потенціал України є основою підвищення конкурентоспроможності її економіки, що є безальтернативним напрямком розвитку і має реальні передумови щодо втілення.

Висновок. Аналіз основних індикаторів конкурентоспроможності національної економіки, проведений всесвітнім економічним форумом, показує, що позитивні зрушення в інноваційній діяльності та створенні умов для успішної конкуренції на світових ринках є незначними. Серед основних проблем інноваційного розвитку України слід визнати розрив взаємозв'язку між наукою та виробництвом як деструктивного наслідку переходу до ринкової економіки. Модернізація галузей економіки та впровадження поліпшуючих інновацій дозволить Україні підвищити конкурентоздатність, проте досягнення амбітних завдань потребує впровадження радикальних інноваційних рішень.

Список використаних джерел

1. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – 312 с.
2. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних вчень: Підручник. – К.: Знання, 2005. – 583 с.
3. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Історія економічних вчень (сучасна економічна думка): Навч. пос. Вид. 2-ге, доповн. / За ред. Мочерного С.В. – Львів: «Новий світ», 2005 – 488 с.
4. Портер М. Стратегія конкуренції. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
5. Веб-сайт Держкомстату України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
6. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
7. Національна доповідь про людський розвиток 2011: Україна: на шляху до соціального залучення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644_NHDR_2011_Ukr.pdf
8. Ксав'є Сала-і-Мартін. Глобальний Індекс Конкурентоспроможності. Визначення продуктивного потенціалу країн / Ксав'є Сала-і-Мартін, Дженіфер Бланке, Маргарета Дрзеник Хану та ін. // Всесвітній Економічний Форум. Женева. Швейцарія, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://experts.in.ua>

Подано до редакції 15 грудня 2012 року

Гусятинський Н.В.

Инновационная деятельность – основа повышения конкурентоспособности национальной экономики

Статья посвящена обоснованию роли инновационной деятельности для повышения конкурентоспособности национальной экономики в контексте современных тенденций ее развития.

Ключевые слова: *инновационная деятельность, конкурентоспособность экономики, инновационное развитие.*

Gusyatinsky M.V.

Innovative activity as the basis for increasing competitiveness of national economy

The article is devoted to the justification of the role of innovation to improve the competitiveness of the national economy in the context of current trends.

Key words: *innovation activity, competitiveness, innovation development*

Гусятинський Микола Володимирович – кандидат технічних наук, докторант Національного університету державної податкової служби України.

УДК 336.71

Діденко Л.В., Юзвина М.О.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ БАНКУ

У статті обґрунтовано об'єктивну необхідність аналізу фінансових показників діяльності банку, розглянуто систему методів аналізу доходів і витрат банку, зокрема, досліджено методику проведення факторного аналізу процентних доходів та витрат, коефіцієнтного аналізу доходів і витрат а також визначення ефективності діяльності банку за показниками дзеркального аналізу доходів та витрат.

Ключові слова: фінансові результати діяльності, прибуток банку, доходи, витрати, фінансовий стан, факторний аналіз, коефіцієнтний аналіз.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якого банку та його успішна діяльність залежить від уміння приймати рішення, які дають змогу банку забезпечити на належному рівні ліквідність, прибуток та захист від негативного впливу банківських ризиків. За сучасних умов розвитку банківської діяльності головне завдання полягає в пошуку реальних шляхів мінімізації витрат та отриманні доходів, достатніх для збереження коштів вкладників і підтримання життєдіяльності банку на належному рівні.

Головним орієнтиром діяльності банку є отримання прибутку, як необхідної умови його функціонування та подальшого розвитку. Прибуток виступає у якості стратегічної цілі діяльності банку. Однак, динаміка доходів і витрат банків протягом останніх років характеризується стійкою тенденцією випереджаючого зростання витрат порівняно з доходами, що призвело до зменшення витратовіддачі і обумовило зниження рентабельності банківської діяльності. Загальне погіршення ситуації зумовлено не тільки негативним впливом зовнішніх загальноекономічних та правових чинників, але, значною мірою, і вадами управління фінансовими результатами окремих банків, інформаційною базою для якого слугує об'єктивний аналіз банківських доходів і витрат.

Очевидно, що існуючі методи аналізу, прийоми та засоби управління прибутком банку потребують суттєвого вдосконалення у відповідності до постійно змінюваних умов сучасного ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи управління прибутком банків широко представлені в іноземній та вітчизняній економічній літературі в працях І. Ансоффа, І.А. Бланка, А.Г. Грязнова, Л.М. Красавіна, Л.П. Кролевецької, О.І. Лаврушина, П. Роуза, І. Шумпетера, М. Ерхардта, А. М. Герасимовича, І. М. Парасій-Вергуненко, В.М. Кочеткова та багатьох інших.

У наукових колах України дослідженням окремих питань аналізу та розподілу прибутку банківської діяльності присвячені праці вітчизняних економістів: Бесєдіна В.Ф., Бланка І.О., Василика О.Д., Гальчинського А.С., Геєця В.М., Герасимовича А.М., Грушка В.І., Даниленка А.І., Дем'яненка М.Я.,